

FROM A EUROPE OF ELITES TO A EUROPE OF CITIZENS. THE ROAD FROM FOUNDERS TO ELECTORS

Marcela Monica Stoica*
Cristina Rhea**

stoica1234marcela@yahoo.com
rhea.cristina@yahoo.com

Abstract: *The current paper aims to present the European construction as an evolution of the communication relationship between its founders and the people of the member states (here we refer to the European Community) and then as a relationship between continuators, the successors of the founding fathers, and the European citizens (herein, we refer to the European Union, after Maastricht). In other words, it wants to analyse the relationship between the EU and its citizens and the democratization process through communication and participation, namely the transition from a Europe of elites to a Europe of citizens.*

Keywords: *communication, values, messages, The European Union (EU), founding fathers, participative democracy, European citizen.*

1. „Europa Unită” a fost un credo, un ideal, o viziune, o aventură, Jean Monnet însuși afirmând că Europa nu a existat vreodată și că Europa trebuie creată.

Ideea unei Europe unite, care a părut mult timp un vis îndepărtat, a devenit azi o realitate mai mult sau mai puțin agreabilă: Uniunea Europeană. Dar visul s-a realizat.

Uniunea Europeană, o construcție a păcii și prosperității, a debutat mai degrabă ca un proces inițiat și condus de elite decât ca o mișcare și o acțiune a maselor. Proiectul lui Jean Monnet, unul din părinții fondatori, în mod deliberat a ocolit masele și reprezentanții ei aleși în procesul de construcție europeană.

Construcția europeană a putut căpăta contur și a putut deveni UE, bazându-se, inițial, pe căi mai mult tehnice, ca de exemplu crearea unei piețe unice prevăzute în Tratatul de la Roma, și pe un cadru instituțional mai puțin democratic.

Părinții fondatori au pus la punct un dispozitiv tehnocrat care a făcut loc unor instituții care nu au fost alese și care i-au ținut pe cetățeni la distanță. Dornici să iasă din logica războinică care a slăbit atât de mult Europa, părinții fondatori au trecut la o logică a păcii și au privilegiat o cale supranațională.

* Lect. univ. dr., - Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București.

** Asis. univ. drd., - Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București.

Părinții fondatori au adoptat o cale funcționarească care le-a permis să inițieze construcția europeană fără să anunțe care erau obiectivele reale¹. Mult timp, construcția europeană nu a avut un mesaj clar în ceea ce privește finalitățile sale chiar dacă era eficace pentru membrii săi și pentru popoarele sale ceea ce a făcut ca funcționarea ei cotidiană să se poată dispensa de o perfectă legitimitate.

Toate acestea au dus la o polarizare a dezbaterii publice asupra Europei între „proeuropenii” considerați luminați și „antieuropenii”, considerați retrograzi. A reconcilia Europa și popoarele sale înseamnă ca această construcție europeană să fie în sfârșit supusă dezbaterii democratice. Decidenții europeni trebuie să considere popoarele ca actori a căror adeziune este cea mai irezistibilă susținere și trebuie să concilieze imperativul de eficacitate și nevoia de legitimitate.

Noul Tratat al UE, Tratatul de la Lisabona pune sistemul democratic și de guvernare europeană pe cele două legitimități, interguvernamentală și cetățenească.²

Un actor cu rol semnificativ devine Parlamentul European (PE), instituție cu caracter democratic, a cărui evoluție spectaculoasă a însemnat și evoluția și consolidarea procesului democratic al UE de la o democrație elitaristă la o democrație reprezentativă și, astăzi, la o democrație participativă.

2. Nu întâmplător, Adunarea Parlamentară a primelor comunități europene era alcătuită din membri desemnați de parlamentele naționale ale celor șase state fondatoare și nu din reprezentanți aleși în mod direct, în urma unui scrutin electoral. Devenit, din 1962, Parlament European (PE), acesta era mai ales un forum de deliberare, fiind consultat doar cu privire la o serie restrânsă de propuneri legislative înainte de adoptarea acestora de către Consiliu și având dreptul să dizolve Comisia printr-un vot de cenzură, cu o majoritate de două treimi³.

Ca urmare, aceste competențe au fost considerate prea limitative, chiar de către cei chemați să lucreze în Parlamentul European, care pretindeau că un sistem, care permitea doar miniștrilor să adopte legislația, suferea de un „*deficit democratic*”. Deci, nu era prezentă acea legitimitate dată de votul popular și de alegeri directe ca în cazul parlamentelor naționale, nu era o structură generată de un rezultat al unei comunicări electorale în care cetățeanul să își exprime o opțiune față de un program sau o platformă politică, adică față de o ofertă electorală. Alegătorul este cel care conferă celui ales un mandat, astfel că putem considera că până în anul 1979 membrii PE aveau un mandat indirect. Parlamentul a trebuit, deci, să lupte pentru dobândirea competențelor sale și a avut, în acest sens, un succes considerabil.

Din anul 1979 Parlamentul European este unica instituție europeană ai cărei membri sunt aleși democratic, prin vot universal direct, pentru o perioadă de cinci

¹ Yves Bertoncini (2005), *Europe: le temps des fils fondateurs*. Paris: Éditions Michalon, p.20.

² Francisco Aldecoa Luzárraga, Mercedes Guinea Llorente (2011). *Europa viitorului. Tratatul de la Lisabona*. Iași: Polirom, p.69.

³ Marcela-Monica Stoica (2010), *Uniunea Europeană – o abordare instituțională* (ediția a 2-a revăzută și adăugită). București: Editura Pro Universitaria, p.105.

ani și reprezintă popoarele statelor membre⁴. Ulterior, prin Tratatul de la Lisabona, Parlamentul European reprezintă interesele cetățenilor europeni.

Fostul președinte al Parlamentului European, Hans Gert Poettering, a apreciat rolul deosebit al trecerii la votul universal direct ca reprezentând un moment istoric în democrația europeană, prin care s-a stabilit o legătură directă între cetățeni și deputații Parlamentului European și s-a instituit cetățenia europeană⁵.

3. Democratizarea Uniunii este decisivă pentru continuarea construcției europene. În democrație, ceea ce este legitim trebuie mai întâi să fie clar și accesibil. Din păcate, organizarea, metodele și discursurile comunitare sunt foarte departe.

Alegerile pentru Parlamentul European au constituit un indicator al interesului cetățenilor europeni pentru construcția europeană dar și un instrument de măsurare a eficienței democratice precum și al performanței de comunicare dintre UE și cetățenii săi.

Încă din 1979, alegerile europene au fost marcate de accentul pus pe mizele naționale și de o participare electorală scăzută. Alegerile europene au fost apreciate, de aceea, încă din anii '80, drept „*alegeri de ordin secundar*”, întrucât participarea la vot a fost întotdeauna mai redusă decât la alegerile naționale, partidele politice obținând rezultate electorale mai slabe decât la alegerile naționale.

Conform datelor oficiale de pe site-ul UE, se observă, la nivel european, o descreștere a ratei de participare de la 61.99, în 1979 – primele alegeri⁶- la 43.00% în 2009 – ultimele alegeri -, deci, o creștere importantă a absenteismului.

Ca în orice proces electiv, partidele politice europene au avut un rol decisiv în realizarea dezbaterii democratice în cadrul Uniunii Europene, iar alegerile europene au dat posibilitatea cetățenilor de a participa la viața politică comunitară.⁷

În etapa actuală a evoluției lor, partidele politice europene au dobândit un statut clar care le-a conferit un rol sporit, fiind recunoscut specificul lor de entități multinaționale, cu organizare și coerență aparte.

În același timp, rolul lor este accentuat și de calitatea lor de formă instituționalizată de comunicare între aleși și alegători. Ele pun la dispoziția alegătorului o gamă de idei și simboluri consolidând astfel, adeziunea acestora la valorile democratice și creându-le sentimentul de implicare în luarea deciziilor. Totodată ele agregă interesele și pasiunile cetățenilor și le canalizează așteptările prin oferta de programe specifice⁸.

⁴ Richard Corbett, Francis Jacobs, Michael Shakleton (2007). *Parlamentul European*, Ediția a VI – a. București: Regia Autonomă "Monitorul Oficial", p.109.

⁵ www.europeanparliament.eu.int.be.

⁶ În 1979, au participat cetățenii celor 9 state membre: Franța, Germania, Italia, Belgia, Olanda, Luxemburg, Marea Britanie, Irlanda și Danemarca iar în 2009 au participat cetățenii celor 27 de state membre în prezent.

⁷ Marcela-Monica Stoica (2010), *op.cit.*, p.122.

⁸ Jean-Michel De Waele, Petia Gueorguieva, Sorina Soare, „Analiza partidelor politice în Europa Centrală” în *Partide politice și democrație în Europa centrală și de est*. Jean-Michel De Waele (ed) București: Humanitas, 2003, p.8.

Partidele politice la nivel european contribuie la formarea conștiinței politice europene și la exprimarea voinței cetățenilor Uniunii⁹.

Acest nivel scăzut al participării la alegerile europene se poate explica prin percepția puterii limitate a Parlamentului European și prin cunoașterea redusă a partidelor politice europene. Sistemul de partide europene nu a fost modernizat și adaptat cerințelor europene la care se adaugă lipsa legăturii directe între alegerile naționale și europene și lipsa distincției clare între partidele guvernamentale, cele tradiționale și cele de opoziție/protestatare.

Pe de altă parte, s-a susținut că participarea scăzută a electoratului la alegerile europene a pus în evidență susținerea slabă a procesului integrării europene de către cetățeni, un triplu deficit: absența sentimentului de identitate colectivă, a dezbaterilor politice autentice și lipsa unei infrastructuri politice comunitare puternice.

În comparație cu activitatea parlamentară și democrația electorală la nivel național, unde jocul politic este mai pregnant resimțit, și absența tradiționalei relații putere-opoziție are darul de a deruta cetățenii europeni. Sondajele de opinie la nivelul UE confirmă faptul că puțini cetățeni știu cine sunt aleșii lor, ce beneficii au în cadrul mandatului lor, iar cunoștințele privind organizarea și funcționarea Parlamentului European, a importanței lucrurilor care se întâmplă în PE, pentru viața lor de zi cu zi, sunt foarte reduse¹⁰.

Multe opinii susțin o vină atât a oamenilor politici, a presei cât și a competenței de comunicare controversată a Comisiei Europene ca instituție cu putere de inițiativă și responsabilă cu dialogul politic și civic.

În acest context, este unanim acceptat faptul că sunt necesare schimbări esențiale și că este nevoie de o perioadă îndelungată pentru constituirea unui spațiu politic și democratic comun.

Uniunea Europeană este încă departe de un grad de politizare comparabil cu cel al statelor membre. Totuși, impactul direct al electoratului asupra alegerii unora din cele mai proeminente personalități politice ale Uniunii Europene ar putea trezi interesul cetățenilor pentru alegerile în Parlamentul European și ar stimula dezbaterile politice, fapt care va genera și va evidenția semnificația unui organ parlamentar european ales democratic.

Uniunea Europeană este una dintre construcțiile instituționale foarte preocupată de legitimitatea ei democratică, de gradul de transparență și de apropierea de sistemele politice naționale¹¹.

De-a lungul evoluției sale, Parlamentul European a adus o contribuție deosebită la asigurarea legitimității sistemului instituțional comunitar și modificările succesive ale tratatelor au sporit rolul Parlamentului European și au îmbunătățit cadrul comunicării cu cetățenii europeni. Tratatul de la Lisabona a încercat să reducă „deficitul civic” al Uniunii permițând cetățenilor să intervină în mod direct în drumul său cotidian și să influențeze deciziile.

⁹ Versiunea consolidată a Tratatului privind Uniunea Europeană - Jurnalul Oficial al UE C 115/13 din 9.5.2008; art.8 (4).

¹⁰ www.europeanparliament.eu.int.be/eurobarometru/.

¹¹ Céline Belot, Bruno Cautrès, *Vers une espace public européen? Les élections européennes de juin 2004*, Etudes et Recherches no.40, Notre Europe.

Dezbaterele referitoare la deficitul democratic al instituțiilor europene au dus, mai întâi, la creșterea rolului Parlamentului European și, ulterior, la măsurile legate de transparența activităților acestuia. Un alt element important a fost cunoașterea și perfecționarea procedurilor parlamentare specifice acestei instituții europene originale, precum și a sistemului politic comunitar în cadrul căruia aceasta funcționează.

4. Deși scopul inițial al tratatelor comunitare a fost eminent economic, părinții fondatori au vizat un cadru democratic conform principiilor Cartei Națiunilor Unite și au dorit construirea unui spațiu european al păcii și democrației. Democrația participativă care trebuie să aibă ca obiectiv un cetățean activ cu o cultură civică de tip participativ este, după cum am văzut, ca geneză juridică, o abordare formulată explicit de dată mai recentă. Esența democrației participative constă în distrugerea apatiei politice și în maximizarea participării active a cetățenilor în realizarea sarcinilor democratice, iar principiul de bază al acestei democrații este solidaritatea. Din punct de vedere participativ, democrația este controlul pe care cetățenii îl exercită atunci când vine vorba de rezolvarea problemelor care îi vizează direct.

Așadar, există o relație continuă între cetățeni și corpul legislativ, în speță, Parlamentul European. Această relație trebuie să fie o negociere permanentă între alegător și ales bazată pe dialog și transparență și care să poată fi sancționată atunci când cetățenii consideră că interesele lor nu mai sunt reprezentate de acest corp politic. Aceasta ar trebui să fie filosofia urmașilor părinților fondatori. Astfel, se explică faptul că principalul mesaj care a dominat discursul privind situația de criză cu care se confruntă UE și Zona Euro a fost un apel la solidaritate.

După cum se observă, dinamica relației UE- cetățeni și procesul de democratizare au avut o evoluție graduală și spectaculoasă. Chiar dacă *de jure* s-a ajuns la o Europă a cetățenilor, *de facto*, aceștia sunt tot mai apatici și mai distanți față de eurocrația de la Bruxelles. S-ar putea ca odată cu dispariția limbajului și a simbolisticii constituționale din tratate, a devisei UE, „*Unitate în diversitate*”, UE să facă tot mai greu față provocărilor diversității.

Pe de o parte, unii specialiști susțin că referirile din tratate privind democrația participativă sunt simple „înflorituri retorice”¹².

Potrivit altor opinii, introducerea principiului democrației participative, alături de cel existent deja al democrației reprezentative, prin noua prevedere care permite cetățenilor să lanseze inițiative legislative dacă se strâng un milion de semnături, capătă altă relevanță¹³.

Totuși, Tratatul de la Lisabona a creat cadrul legal necesar consolidării democratice și a încercat să facă din cetățeanul european un actor activ și informat și după cum declara președintele Comisiei Europene, Barroso „*Tratatul de la Lisabona îi pune pe cetățeni în centrul proiectului european*”¹⁴.

¹² Paul Craig, „The Lisbon Treaty. Law, Politics and Treaty Reform” – Recenzie, Mihai Banu în *R.R.D.E.* nr. 2/2011, p. 196.

¹³ Francisco Aldecoa Luzárraga, Mercedes Guinea Llorente (2011), *op.cit.*, p.65.

¹⁴ www.europeancommission/presidency.

BIBLIOGRAFIE

1. Belot Céline, Cautrès Bruno, *Vers une espace public européen? Les élections européennes de juin 2004*, Etudes et Recherches no.40, Notre Europe.
2. Bertoncini Yves, (2005), *Europe: le temps des fils fondateurs*, Paris, Éditions Michalon.
3. Corbett Richard, Jacobs Francis, Shakleton Michael, (2007), *Parlamentul European*, Ediția a VI-a. București, Regia Autonomă "Monitorul Oficial".
4. Craig Paul, (2011), „*The Lisbon Treaty. Law, Politics and Treaty Reform*” – Recenzie, Mihai Banu în *R.R.D.E.* nr. 2.
5. Jean-Michel De Waele, Gueorguieva Petia, Soare Sorina, (2003), „Analiza partidelor politice în Europa Centrală” în *Partide politice și democrație în Europa centrală și de est*. Jean-Michel De Waele (ed), București, Humanitas.
6. Luzárraga Francisco Aldecoa, Mercedes Guinea Llorente, (2011), *Europa viitorului. Tratatul de la Lisabona.*, Iași, Polirom.
7. Stoica Marcela-Monica, (2010), *Uniunea Europeană – o abordare instituțională* (ediția a 2-a revăzută și adăugită), București, Editura Pro Universitaria.
8. www.europeanparliament.eu.int.be
9. www.europeancomission/presidency